

**ТЕОРЕТИКО-ФІЛОСОФСЬКІ, ЗАГАЛЬНОПРАВОВІ,
КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ, МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ
Й ПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОЇ
ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Лариса НАЛИВАЙКО

проректор університету,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Ольга ЧЕПІК-ТРЕГУБЕНКО

доцент кафедри загальноправових
дисциплін Дніпропетровського
державного університету внутрішніх
справ (м. Дніпро, Україна),
кандидат юридичних наук

**ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА ЯК ПРИНЦИП ФОРМУВАННЯ
ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ**

Верховенство права є одним із ключових принципів функціонування будь-якої сучасної демократичної правової держави. Цей принцип регламентовано в більшості держав світу, оскільки верховенство права є одним із найефективніших способів забезпечення стабільності в державі, у тому числі національної безпеки. Так, відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» від 21 червня 2018 р. верховенство права є одним із основних принципів, що визначають порядок формування державної політики у сферах національної безпеки і оборони.

Тож, проблематика дослідження верховенства права як принципу формування державної політики у сфері національної безпеки має як теоретичне, так і прикладне значення.

Наприкінці ХХ ст. – початку ХХІ ст. важливий внесок у дослідження різних аспектів принципу верховенства права здійснили такі науковці, як Т. Багрій, С. Бобровник, С. Головатий, В. Кампо, М. Кельман, М. Козюбра, А. Колодій, В. Копейчиков, В. Костицький, М. Костицький, К. Ліндгрєн, В. Лемак, С. Максимов, Н. Оніщенко, О. Петришин, В. Погорілко, С. Погребняк, А. Пухтецька, П. Рабінович, М. Самбор, А. Селіванов, С. Серьогін, Ю. Тодика, М. Цвік, О. Уварова, Н. Чої, С. Шевчук, Ю. Шемшученко, Е. Юргєнс та ін. Враховуючи високу увагу науковців до проблематики принципу верховенства права та системної необхідності забезпечення національної безпеки, питання щодо верховенства права як принципу формування державної політики у сфері національної безпеки з часом лише набуває ще більшої актуальності, особливо в умовах розвитку правової держави.

Виникнення і утвердження України як демократичної, незалежної та суверенної держави пов'язано насамперед із забезпеченням її національної безпеки. Сучасні виклики та загрози зумовили кардинальну трансформацію світового економічного і соціального порядку, що супроводжується зміною політичних конфігурацій. Глобальна фінансово-економічна криза постала черговим викликом світовій цивілізації, спричинила невизначеність перспектив глобальної та національної економік, активізувала пошук шляхів модернізації суспільних систем [1, с. 6]. Верховенство права (правовладдя) як невідокремний елемент системи цінностей, що їх покладено в основу сучасного європейського правопорядку, належить до тріади принципів спільної спадщини європейських народів поряд із такими її складниками, як правдива демократія й людські права. Українська формула правовладдя як засади національного конституційного ладу є двоскладовою: відповідно до першого складника «верховенство права в Україні визнається», відповідно до другого – «верховенство права в Україні діє» [2]. Коли йдеться про верховенство права, в європейській правовій думці існує позиція, що верховенство

права охоплює не лише формальні правові межі, але й спрямоване на досягнення демократичних засад суспільства і становлення правопорядку [3, с. 28]. Верховенство права, демократія та права людини – є тими елементами, які було покладено в основу фундаменту створення Ради Європи та сьогодні ефективно захищаються. Нині ці елементи нерозривно взаємопов'язані із забезпеченням національної безпеки в Україні.

Принцип верховенства права означає, що в правовій державі має панувати право, а не інтереси осіб, у руках яких перебуває влада; функції держави полягають у регулюванні відносин між усіма суб'єктами права на основі закону. Неухильне дотримання принципів верховенства права та верховенства закону покликане забезпечити права і свободи людини у всіх сферах життя, а з боку підвладних – повагу до законів та органів влади [4, с. 187]. Принцип верховенства права – явище, що включає у свій зміст низку компонентів, де провідна роль належить верховенству Основного Закону України. Це дозволяє забезпечувати національну безпеку та формувати державну політику у вказаному напрямі на основі принципу верховенства права.

В українському праві верховенство права реалізується в різних галузях права через механізм дії права, оскільки пов'язаний із залученням нормативів і цінностей фундаментальних галузей під час виконання завдань на всіх рівнях ієрархії галузей права – від профільюючих до комплексних [5, с. 187]. Однією із вирішальних складових верховенства права є верховенство Конституції. Розгляд верховенства права поза верховенством Конституції – це шлях до всездозволеності та свавілля [6, с. 67-68]. Для національної правової системи України принцип верховенства права є невідримним від Конституції України. Це пояснює, чому конкретизація принципу верховенства права в ст. 8 Конституції полягає у проголошенні найвищої юридичної сили Конституції і в характеристиці її норм як таких, що мають пряму дію. Ураховуючи зазначене, перевірка будь-яких норм чи дій щодо їх відповідності правам людини здійснюється шляхом їх порівняльного аналізу з положеннями Конституції, а пряма дія конституційних норм є підставою найдоступнішого для громадянина судового захисту своїх порушених прав [7, с. 52; 8]. Пройшовши довготривалий історичний шлях становлення, формування сучасного розуміння принципу верховенства права в правовій доктрині України почалося після прийняття Конституції України 1996 р. та закріпленні у ній ст. 8: «в Україні визнається і діє принцип верховенства права».

Важливо зазначити, що на відміну від первинної редакції Конституції України, де принцип верховенства права було прямо закріплено лише в ст. 8 та опосередковано можна було виявити в інших, нині на конституційному рівні (після внесення змін до основного Закону України щодо правосуддя) про принцип верховенства права йдеться щонайменше в трьох-п'яти статтях, котрі передбачають різні функції, а також різний регулятивний вплив на суспільстві відносини [9, с. 59]. Тож саме принцип верховенства права є тим первинним системоутворюючим явищем, що об'єднує основоположні принципи, відповідно до яких має функціонувати сучасна правова держава.

Підбиваючи підсумки щодо ролі принципу верховенства права у забезпеченні національної безпеки, необхідно зазначити таке. Посилення різного роду загроз, зростання нестабільності у всьому світі викликає потребу у виробленні нових механізмів забезпечення міжнародної безпеки та національної безпеки. Принцип верховенства права має провідне значення для формування правової держави та забезпечення національної безпеки в Україні. Водночас ефективна реалізація принципу верховенства права потребує встановлення його чіткої визначеності, що дозволить уникнути непорозумінь та правопорушень у відповідній сфері. Подальша доктринальна розробка принципу верховенства права у сфері забезпеченні національної безпеки є пріоритетним науковим та практичним напрямами.

---

1. Конституційно-правові засади національної безпеки України : монограф. / В. О. Антонов ; наук. ред. Ю.С. Шемшученко. Київ: ТАЛКОМ, 2017. 576 с.

2. Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення» від 2 березня 2015 року № 213-VIII від 18 червня 2020 року № 5-р(П)/2020. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. № 4. Стор. 62.

3. Сілантьєва Е. Є. Співвідношення формальної визначеності та верховенства права. *Право і Безпека*. 2021. № 1. С. 28-34.

4. Чепульченко Т. О. Верховенство права як основоположний принцип сучасного правотворення. *Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут»*. Серія: Політологія. Соціологія. Право. 2012. № 3. С. 185-188.
5. Карась А. Г. Верховенство права як ціннісна характеристика права. *Альманах права*. 2012. Вип. 3. С. 185-190.
6. Тодика Ю. Основы конституционного строя Украины. Харьков : Право, 2000. 367 с.
7. Цвік М. В. Верховенство права в контексті прав людини. *Актуальні проблеми формування правової держави в Україні. До 50-річчя Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф.* : у 2 ч. Харків, 2000. Ч. 1. С. 49-53.
8. Хаустова М. Г. Верховенство права – як основоположний принцип правової системи України в умовах модернізації. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія: Право. 2013. № 1062, Вип. 14. С. 22-26.
9. Кельман М. С., Кельман Р. М. Верховенство права у сфері правової теорії і практики України. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія: Право. 2021. № 12. С. 57-66.

Олександр ШАМАРА

радник директора Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України» (м. Київ, Україна),
доктор філософії у галузі права,
старший дослідник, доцент

Володимир КОМАШКО

завідувач відділу правової та антикорупційної політики центру безпекових досліджень Національного інституту стратегічних досліджень (м. Київ, Україна),
доктор філософії в галузі права,
Заслужений юрист України

Оксана КНИЖЕНКО

професор кафедри кримінального права та кримінології Навчально-наукового гуманітарного інституту Національної академії Служби безпеки України (м. Київ, Україна),
доктор юридичних наук, професор

Олег КИРИЧЕНКО

ректор Дніпровського гуманітарного університету (м. Дніпро, Україна),
доктор юридичних наук, професор

**ПОБУДОВА ВІЙСЬКОВОЇ ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ
СТРАТЕГІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ТА СТРАТЕГІЇ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ БЕЗПЕКИ**

Президент України своїм Указом від 14 вересня 2020 року №392/2020 затвердив рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України».

Стратегією національної безпеки України визначено (пункти 5, 6 Стратегії), що реалізація пріоритетних національних інтересів України та забезпечення національної безпеки забезпечуватиметься, у тому числі, за напрямом: відновлення миру, територіальної цілісності та державного суверенітету на тимчасово окупованих територіях у Донецькій і Луганській областях України на основі міжнародного права; здійснення міжнародно-правових, політико-дипломатичних, безпекових, гуманітарних та економічних заходів,